

VS1-PKOM	Schoolklimaat Pedagogisch klimaat
ambitiekaart	Het OMGANGSMANIFEST
Verantwoordelijk	Iedere professional in de school
Procesbegeleider	Ronald Heidanus
Gestart	03-11-2019
Geëvalueerd	Maart 2021

Beginsituatie

Scholen dienen een protocol te hebben rondom het schoolklimaat voor wat betreft het thema *pesten*. De inspectie zegt: *“De school zorgt voor de sociale, fysieke en psychische veiligheid van de leerlingen in en om de school gedurende de schooldag. Dit blijkt onder andere uit de beleving van de veiligheid en het welbevinden van leerlingen. De school monitort dit ten minste jaarlijks.*

De school heeft een veiligheidsbeleid (beschreven in het schoolplan of een ander document, dit document), gericht op het voorkomen, afhandelen, registreren en evalueren van incidenten. Als de uitkomsten van de monitoring daartoe aanleiding geven, treft de school maatregelen om de situatie te verbeteren. De school heeft een persoon als aanspreekpunt als het gaat om pesten en voor coördinatie van het beleid tegen pesten. Schoolleiding en leraren voorkomen pesten, agressie en geweld in elke vorm en treden zo nodig snel en adequaat op. De uitingen van leerlingen en personeel zijn in lijn met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.”

In lijn met de inspectie van het onderwijs hebben we ons als school het volgende doel gesteld: **Het hoofddoel is dat ieder kind binnen jenaplanbasisschool Jeanne d'Arc zich veilig voelt, zichzelf leert én kan zijn en zichzelf zo optimaal mogelijk kan ontwikkelen!**

Waarom de inspectie aanzet is een beleid 'tegen pesten', maar wij weten als onderwijsprofessionals dat pesten als systeem niet buiten te sluiten is. Dat maakt dat wij als school kiezen voor beleid waarbij we kinderen willen leren om te gaan met elkaar, kinderen leren moeilijkheden te overwinnen en kinderen leren om 'volwassen' in de wereld te zijn. Jezelf kennen, groepsdynamica en sociale interactie zijn daarbij onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het voorkomen van pesten, agressie en geweld is paradoxaal; wij beschikken als professionals niet over de acties van een ander, tegelijkertijd zijn we er wel voor om een veilig schoolklimaat te creëren en borgen!

Het is onze pedagogische opdracht, en tegelijkertijd onze basiswaarden, om: Mensen te Zien Groeien! Ook ons jenaplanonderwijsconcept voorleeft een democratische rechtstaat, dus alle ingrediënten voor een sterk en veilig schoolklimaat zijn aanwezig. Nu is het aan ons, de onderwijsprofessional: hoe gaan wij om met gedrag dat buiten onze invloedssfeer ligt?

Ambitie

We weten dat we niet in het brein van de ander kunnen kijken. Sterker, niemand beschikt zelfs over het brein en het gedrag van de ander. De motivatie om de ander te leren kennen vraagt om beschikbaarheid: zo nabij als nodig kunnen zien en verstaan wie het kind is en wat het nodig heeft om te leren regie te nemen over diens eigen ontwikkeling. Wij weten dus dat alles een proces is. *Bedreven* professionals kunnen hun eigen zwakke punten vastpakken, schamen zich niet voor hun zwaktes en besteden gericht tijd om te werken aan hypothesevorming in plaats van invullen en reageren op/vanuit aannames. Gericht op pesten/buitensluiten stellen wij onszelf de vraag: wat maakt dat je voor of tegen pesten/buitensluiten bent? Het antwoord op de vraag dwingt je om na te denken over je [eigen biografie](#) (link) en handelen op ieder moment.

Het is onze ambitie om als onderwijsprofessionals een collectief begrip te vormen over wat er gebeurt in het gedrag van kinderen dat leidt tot pesten, agressie of in een sporadisch geval tot geweld. Het begrijpen van dit systeem en mechanisme maakt het mogelijk om constructief te interveniëren. Dat vraagt kennis over: territoriumleer, Tuckmans stadia van groepsvorming, pesten³, herstelrecht¹, constructief en zuiver communiceren², reflecteren (switchen) na iedere situatie⁵, probleemeigenaarschap dragen⁶ en oplossingsgericht be- en doorvragen⁷.

Het is onze ambitie voor de kinderen om hen hun eigen gedrag te laten reflecteren, hen te dwingen steeds terug naar de aanleiding te gaan om vanuit daar te leren om: grenzen aan te geven, elkaar te bemoedigen, verwachtingen helder en zuiver te communiceren, conflicten te leren hanteren, probleemeigenaarschap te dragen en conflicten te herstellen.

We weten dat als situaties niet constructief en congruent zijn opgelost ont koppeling kan plaatsvinden. Ontkoppeling heeft drie stadia: ont koppeling met jezelf (zelfpijniging, terugtrekken), ont koppeling met de ander (schoppen, slaan, schelden) en ont koppeling met de omgeving (met werk gooien, deuren dichtsmijten, ruiten ingooien). Ontkoppeling gaat over het fundamenteel zijn in de mens en in verbinding met de ander of het andere. Door ont koppeling ontstaat er gedrag naar jezelf, de ander en de omgeving. Met andere woorden: het gevolg kent altijd een oorzaak (welke hypothesen moeten er worden gevormd), de oorzaak heeft een aanleiding en communicatie vindt bij ont koppeling op een (zeer) onhandige wijze plaats. Ontkoppeling, het de-linken, kan tot delinquent gedrag leiden.

Binnen school sluiten we als onderwijsprofessionals niemand buiten, maar (!), er mag een kind of volwassene wel geleerd worden dat je jezelf op een constructieve wijze buiten mag te sluiten!? Dat klinkt ergens paradoxaal, echter is dit de essentie van waar verbinding met jezelf, de ander en het andere over gaat: Soms zijn situaties zo overweldigend dat je jezelf

(tijdelijk) buitensluit, om te kunnen beschouwen en leren om te gaan met gevoelens en emoties. Vanuit onze pedagogische opdracht, Mensen Zien Groeien, weten we dat ieder kind/mens wil leren en bij de groep wil horen. Dat vertrouwen geeft ons de rust ruimte om van iedere situatie te leren. Soms is het nodig dat een situatie voor dat kind uit groep 7 (trauma) en wat zich in de kleutertijd heeft afgespeeld nog opgelost moet te worden. Wij zijn als professionals voor iedereen beschikbaar en leren kinderen grenzen aan te geven *zonder hen te begrenzen*. Door te begrenzen wordt een leermoment, de mogelijkheid om van een situatie te leren, ontnomen. Samen leren leven kent soms moeilijke momenten. Het vraagt om door de ervaringen heen met elkaar van ieder moment te leren.

Binnen de stamgroep is het pedagogisch statement, een actiegericht en niet onderhandelbaar persoonlijke/professionele opdracht, het startpunt van/voor de stamgroep-leider. Dit statement is het fundament waarop het klassenklimaat en daarmee ook het schoolklimaat gebouwd wordt. (Lees meer hierover in de kwaliteitskaart Pedagogisch Statement.)

Achtergrond

Iedereen in het leven, en dus ook binnen school, loopt wel eens tegen een muur op en doet zich zeer; door het eigen (onhandige) gedrag of door wat anderen doen. Deze 'pijn' lijkt soms moeilijk te vermijden, want het is tegelijkertijd nodig om van te leren! Opnieuw een paradox dat we met andere woorden 'het leven' zouden kunnen noemen. Handige en onhandige keuzes en gedrag lopen samen met elkaar op, en je weet pas dat het onhandig was als jij of de ander je neus stoot en/of dit aan jou wordt teruggegeven. Je zou zelfs kunnen zeggen dat ieder incident uiteindelijk plaatsvindt vanuit betrokkenheid. Want zoals eerder beschreven: iedereen wil leren en leren fijn (met anderen) te leven. Het is de wijze waarop op het incident gereageerd wordt dat tot de grootste problemen leidt. En die wijze waarop wordt gereageerd is weer persoonsafhankelijk, want in hoeverre kan de persoon diens eigen onhandigheid al zien, reguleren en dus managen? Zo gebeuren er dagelijks incidenten en wordt er dus dagelijks geleerd!

Pijn wordt ongewenst als er niet geleerd wordt, of als het gevolg zo groot wordt dat inzicht op de aanleiding niet meer zichtbaar is... Daarom vinden wij het als school essentieel, en zelfs existentieel, dat we ongewenst gedrag niet buitensluiten maar het in het moment aangaan. Ongewenst gedrag vastgrijpen en pas loslaten als we er collectief van geleerd hebben. De gevolgen of het gevolg niet groter maken dan het is, maar altijd (!) op zoek gaan naar de aanleiding. Als het voor beide partijen maar overzicht, inzicht en uitzicht oplevert! Daarbij gaan wij uit van de volgende uitgangspunten¹:

- Mensen groeien wanneer ze ervaren dat ze betekenis geven aan zichzelf of iets doen voor anderen en hun potentieel daardoor zichtbaar wordt;
- Mensen groeien als ze in staat zijn een positieve bijdrage te leveren aan de groep(en) waar ze deel van uitmaken;

- Mensen groeien als zij fouten mogen maken en in staat zijn ze te herstellen;
- Mensen groeien als gedrag wordt afgewezen, niet de mensen zelf;
- Mensen groeien als ze 'ja' leren zeggen tegen de behoeften en verlangens die ze hebben, hier vreedzame taal voor leren krijgen, deze behoeften en verlangens op een handige wijze in de wereld te zetten en ervaren dat het hen en anderen iets oplevert. (*En zijn we weer bij het eerste punt.*)

Binnen deze uitgangspunten komt onze schoolopdracht 'Mensen Zien Groeien' nadrukkelijk terug en zo is dit *statement* de rode draad door onze school. Een kompas dat we iken op basis van het zogenaamde 'gecombineerde waardenmodel²' (bijlage 1). Dit model gaat uit van vier kernwaarden, namelijk: *ontmoeting* (wat een voorwaarde is voor) *toenadering* (wat een voorwaarde is voor) *verbinding* (dat leidt tot) *wederkerige betrokkenheid*.

Pijn (wat zich kan uiten als angst) houden vaak een ontmoeting tegen. Wanneer het vizier alleen gericht is op die pijn, het gevolg (intimidatie, bedreiging en/of geweld), dan kan er bijna nooit een ontmoeting plaatsvinden en is er eerst iets anders nodig, een afkoelperiode. En die periode is voor iedereen anders! Van een halve minuut nabij de leraar (stamgroepleider) tot een 24-uurs regel waarbij ouders/verzorgers pas een dag later uitgenodigd worden op school, óf waarbij een medewerker van de school op huisbezoek gaat om daar een ontmoeting te laten plaatsvinden.

Disclaimer: Belangrijk uitgangspunt van de school is dat alle interventies op basis van pedagogische interventies plaatsvinden, nooit therapeutisch! Blijkt binnen het gecombineerde waardenmodel dat een therapeutische aanpak nodig is wordt via het ondersteuningsteam (OT) en een Kansencirkelgesprek externe ondersteuning ingeschakeld, uiteraard altijd in overleg met alle verantwoordelijke betrokkenen.

Aanhoudende pijn wordt ervaren bij dat wat men als 'pesten' bestempelt. Maar wat is pesten nu eigenlijk? Op het palet van plagen, ruzie en pesten hebben ze alle drie een andere betekenis en belangrijker, een andere intentie! Plagen heeft een goedmoedige intentie en is niet gericht op het beschadigen of buitensluiten van de ander³. Plagen is als een grap, beiden kunnen er om lachen. Bij een ruzie gaat het om een 'tijdelijk' conflict dat kan worden opgelost, mits uiteraard vanuit de kernwaarden: ontmoeting, toenadering, verbinding en betrokkenheid. Bij een ruzie is er ook sprake van gelijkwaardigheid, ook al kunnen er verschillende waarheden in de verhaallijnen zijn. Een ruzie kan wel, mits niet constructief en/of niet vreedzaam geïntervenieerd, uitgroeien tot pesten als de eerdere ruzie(s) niet is(/zijn) hersteld! Herstel^{2&9} van iedere situatie is dus van groot belang! Veel kunnen kinderen zelf, ze leven tenslotte in het moment, maar sommige situaties behoeft *mediation*, waarbij bijlagen 2 & 3 ondersteunend kunnen zijn.

Pesten wordt niet per se gezien als de handeling zelf maar moet worden gezien als de bedoeling, de intentie waarmee de één de ander **structureel** en **moedwillig** te beschadigen!

Pesten is dus een vorm van machtsmisbruik, waarbij de pester vaak gesteund wordt door anderen en dus veel macht opeist. Ondanks de scheve balans vraagt het vanuit beide kampen, pester/volgers én de gepeste, een machtsherstellende interventie op verschillende speelvelden. Zeker als de volwassene de insteek heeft om tot een ontmoeting te komen. Voordat het tot een ontmoeting kán komen moet er eerst nog een wereld gewonnen worden. Een andere wereld dan de wereld waarin we leven. Met andere woorden, er moet feitelijk en direct zichtbaar gemaakt worden wát er speelt en hoe het zich afspeelt. Verschillende perspectieven als uitgangspunt, met *begrijpen om begrepen te worden* altijd als de intentie⁶! Zowel de volwassene (ouder/verzorger én onderwijsprofessional) zullen een logboek moeten aanleggen en tijd maken als een ‘rechercheur’ te achterhalen wat er gebeurt (later meer hierover).

De verschijningsvormen van pesten zijn namelijk enorm divers en vragen eigenlijk allemaal een andere interventie. De bekendste vormen van openlijk pesten zijn:

- Fysiek pesten: schoppen, slaan, duwen, trekken, knijpen, tong uitsteken, middelvinger;
- Mentaal pesten: buitensluiten, isoleren, afpersen, intimidatie;
- Verbaal pesten: schelden, beledigen, discrimineren, belachelijk maken, bedreigen;
- Materieel pesten: kapot maken, kwijtraken en opeisen van andermans spullen, stelen, vernielen;
- Digitaal pesten: via WhatsApp, beelden verspreiden, bedreigingen, identiteitshack, grooming, sexting.

Maar er zijn ook minder zichtbare of zelfs verborgen manieren van pesten: negeren, opnieuw buitensluiten en roddelen over de ander. En nogmaals, het gaat over pesten wanneer de één de ander **structureel** en **moedwillig** te beschadigen! Daar moet dus achter gekomen worden.

Een reden dat een anti-pest-programma nooit in z’n geheel zal werken heeft te maken met het handelen van de professional, de volwassene. ‘Anti’ impliceert dat je tegen het pesten bent en dat pesten (als systeem) moet worden buitengesloten. Maar het wordt wel heel ingewikkeld als je zegt gedrag af te keuren maar de persoon niet. Toch wordt de pester vaak bestraft (behaviorisme), en wordt daarmee emotioneel buitengesloten. Daarbij komt dat de onderliggende oorzaken en drijfveren van de pester (en meelopers) niet duidelijk worden door slechts te straffen. Sterker, het kan de pester alleen maar bevestigen in diens aanpak, want het leert niet een ander perspectief in te nemen. Of wat te denken van het ontwikkelen van weerbaarheid van de gepeste of een sterke sociale (stam)groepsdynamiek vanuit de pestvolgers beschouwd... Vanuit deze wetenschap zomaar even anti-protocol wegschrijven doet te kort aan wat er speelt, te kort aan wat er zichtbaar moet worden gemaakt en te kort aan wat er geleerd moet worden.

Het omgangsmanifest

De uitgangspunten, het gecombineerde waardenmodel en de wetenschap rond pesten maakt dat wij als school kiezen voor een **omgangsmanifest**! Hierin staat beschreven 'hoe' we met elkaar omgaan, welke verwachtingen we hebben, hoe we deze verwachtingen met elkaar communiceren en hoe we elkaar hierop scherp houden. Dit omgangsmanifest is in lijn met de basiswaarden kennis, houding en vaardigheden van de democratische rechtsstaat: "*Jongeren leren functioneren, vanuit eigen idealen, waarden en normen, in een pluriforme, democratische samenleving, en bij hen het vermogen ontwikkelen aan deze samenleving een eigen bijdrage te (willen) leveren.*"⁴

In onze stamgroepen worden pedagogische groepsstatements opgesteld door/voor de gehele groep, en kunnen afgeleide omgangsmanifesten zijn. Een concreet voorbeeld. Een pedagogisch statement zou voor een stamgroepleider kunnen zijn: *Ieder kind wil leren en ieder kind wil bij de groep horen*. Dit statement is een (onzichtbare) legitimering voor het handelen van deze stamgroepleider. (De actuele statements zijn te vinden op onze website bij 'groepen'.) Als afgeleid manifest kan de stamgroepleider kiezen voor bijvoorbeeld:

- *Je gaat voor je eigen ontwikkeling* (Je weet wat je wilt, je bent proactief en je hebt je zaken op orde);
- *Je bent en geeft het goede voorbeeld* (Je hebt respect en je denkt twee keer na voordat je wat doet);
- *Je gaat voor rust en je bent niemand tot last* (Weet je het even niet, dan zoek je voor jezelf een oplossing: lezen, tekenen, ...).

Deze drie punten uit het manifest geeft de stamgroepleider houvast om de kinderen die het nodig hebben te coachen¹⁰. Op deze wijze komt de focus op de gewenste gedragsverwachtingen te liggen in plaats van wat er niet goed gaat. Simultaan aan de coaching leert het kind zichzelf reguleren en managen.

Dus statements en manifesten zijn specifiek voor iedere stamgroep, voor dat schooljaar en worden ieder jaar herzien en herijkt. Wij geloven dat de beste oplossing dicht bij de stamgroepleider ligt. Want zij zijn het die de kinderen de hele dag zien en ondersteunen in hun ontwikkeling. Zij zorgen ervoor dat groepsprocessen positief worden gestimuleerd.

Het omgangsmanifest van de school staat vast, maar niet in beton gegoten. Iedere schoolplan periode wordt het geëvalueerd en waar nodig bijgesteld.

Het omgangsmanifest is er ook om gelaagd te kijken naar waar een incident werkelijk over gaat en of het gaat om een incident of het structureel en moedwillig te beschadigen van iemand. In beide gevallen is het zichtbaar maken van wat er werkelijk speelt en de onderliggende drijfveren van groot belang!

Het zichtbaar maken van wat er werkelijk speelt vraagt om durven 'binnenvallen' tijdens/na een incident en zoals de *politie* partijen uit elkaar halen. Gelijktijdig vraagt het om als een *rechercheur* op zoek te gaan naar wat de aanleiding is. Dit gebeurt door als een onpartijdige *advocaat* beide waarheden en verhalen bij elkaar te brengen, verschillen en overeenkomsten bloot te leggen, te sturen op het geweten én om als een *rechter* het probleemeigenaarschap⁵ daar neer te leggen waar die hoort. Pas dan is er ruimte om in gezamenlijkheid een poging te doen dat leidt tot herstel^{1, 2, 6, 7 & 9}.

Vier vragen die in iedere situatie gesteld kunnen worden zijn:

- ☐ Wat deed ik en wat deed de ander?
- ☐ Waarom deed ik wat ik deed?
- ☐ Wat kan ik de volgende keer anders doen (en wat moet de ander naar mij toe de volgende keer anders doen)?
- ☐ Hoe ga ik de situatie herstellen?

Wat kinderen gevraagd kan worden, wanneer de vragen voor de eerste keer worden geïntroduceerd, is wat opvalt bij de bovenstaande vragen. Kinderen zullen negen van de tien keer antwoorden dat het woord 'ik' opvalt. En dat is niet voor niets: de 'ik' is de belangrijkste partij voor verandering. En perspectief nemen van de ander vraagt een sterk reflectief vermogen. Daarom willen we kinderen leren om vanuit hun eigen cirkel van invloed⁶ hun eigen gedrag te veranderen. Verander je zelf, dan zal de ander mee-veranderen.

Zichtbaar maken, antwoorden vinden op de bovenstaande vragen, betekent ook dat incidenten waar nodig worden geregistreerd. Dit om zo herstel en ontwikkelingen inhoudelijk te kunnen blijven volgen. Dat registreren kan met een zogenaamde switch-formulier (zie bijlage 2), waarbij kinderen leren om zichzelf uitgebreid te reflecteren op de situatie, hun eigen handelen en wat allemaal van invloed is. Schrijven leidt sowieso al tot reflectie omdat moet worden nagedacht over 'wat op te schrijven', zeker als het om een incident te doen is. Naast het invullen van het formulier volgt een gesprek waarbij wederkerige verwachtingen tussen kinderen onderling of tussen kind en stamgroepleider (ook met ouders/verzorgers) worden besproken.

Aanpak

Dat leren omgaan met elkaar is best complex dus, maar hoort bij het vak van stamgroepleider. Hoort bij het handelen van een congruente pedagoog dat onze stamgroepleiders zijn. Het omgangsmanifest is daarom ondersteunend aan alle (persoonlijke) processen. Het is een statement en tegelijkertijd het innerlijk kompas voor iedere onderwijsprofessional binnen de school. Het innerlijk kompas dat je bewust maakt op welke 'laag' je onderzoekt: gedrag (en dus een focus op het gevolg en gevaar van

buitensluiten), verhaal (willen weten wat er speelt en waarom het speelt) en intuïtie (waarbij je voorbij gedrag en verhaal zuiver voelt welke -confronterende- vragen gesteld moeten worden om bij 'ontmoeten' te komen). Komt de stamgroepleider er niet uit zijn er altijd nog de professionals uit het ondersteuningsteam (OT), waar iedereen terecht kan met complexe vraagstukken.

Wat wij als school doen om te zorgen dat (pedagogisch) schoolklimaat op basis- en sociale veiligheid **preventief** te borgen, aanvullend en funderend aan dit omgangsmanifest zijn:

- Het voorleven van onze schoolopdracht: Mensen Zien Groeien! Bij alles dat we doen beschouwen wij ons handelen vanuit deze opdracht: 'Groeien mensen door *deze* interventie?'
- Het pedagogisch klimaat kan ontstaan door goed leiderschap van de stamgroepleiders, doordat zij: veel kennis hebben (inhoud) van theorieën, goed kunnen lesgeven (didactiek) en dit omgangsmanifest voorleven (pedagogiek). De schoolleiding geeft analoog aan dit leiderschap het voorbeeld.
- De basisprincipes van het jenaplanconcept⁸ zijn leidend in onze visie op mens, samenleving en de school. De essenties van een jenaplanschool dragen bij aan een sterk positief en veilig schoolklimaat.
- Iedere stamgroepleider heeft een pedagogisch statement en stemt samen met de kinderen (vanuit de 'vraag het de kinderen'-didactiek) groepsrichtlijnen en -afspraken af. De gehele groep en het individuele kind leert hier verantwoordelijkheid voor te dragen, de stamgroepleider is hoofverantwoordelijk.
- Begin van het schooljaar start met *de Gouden Weken*. In deze weken worden naast het cognitief leren groepsvormende activiteiten gedaan die de stamgroep in de fases van groepsvorming moet doen laten groeien.
- De Kind-Ouder/verzorger-Stamgroepleider-gesprekken worden direct aan het begin van het schooljaar gevoerd. Dit om cognitieve, en juist ook sociaal-emotionele leerdoelen te stellen en/of te bespreken en gedragsverwachtingen af te stemmen.
- Schoolbreed ligt de nadruk op positieve interventies en ontwikkelingen.
- Binnen de onderbouw, onze Jenaplan Junior-bouw, wordt er gewerkt vanuit de Tien Ankers waar de gewenste cultuur zoals in dit manifest beschreven wordt ontwikkeld en voorleefd.
- Er wordt structureel aandacht besteed aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen als groep en als individu door de punten vanuit de KIIK-registratie mee te nemen in de leerdoelen voor de groep en het individu en het aanbod.
- Ouders/verzorgers zijn *full partner* in het ontwikkelproces van hun eigen kind.
- Binnen school wordt het *gemeenschapsdenken* als nieuwe, verbindende cultuur geborgd in wat wij de *Community School*-beweging noemen. Naast ouders/verzorgers verbinden we ook externe organisaties om vanuit wat we kinderen gunnen een cultuur van vertrouwen, empathie en herstelrecht te ontwikkelen.

- In het ondersteuningsteam wordt gewerkt met *de Kansencirkel*, een gespreksleidraad ([link](#)) dat ons als professionals ondersteund het hele kind in beeld te blijven houden, niet slechts het gedrag!
- Binnen school is er een vertrouwenspersoon (tevens gedragsspecialist) waarmee iedereen in gesprek kan.
- Binnen Xpect Primair, waar jenaplanbasisschool Jeanne d'Arc onder valt, is er de beleidsnotitie Sociale Veiligheid. Deze is inzichtelijk op school (SK1-BXSV).

Bij het bouwen aan een cultuur van vertrouwen, empathie en herstelrecht vraagt om een toon van fatsoen en volwassen in de wereld kunnen zijn. Dat dit nog niet altijd lukt maakt dat sommige gesprekken een **curatief** karakter hebben. De insteek van deze gesprekken zullen zoals in het omgangsmanifest aangegeven de volgende stappen doorlopen:

- Het in kaart brengen van de situatie, op zoek naar de aanleiding. Is het een probleem of schuilt er een dilemma onder het probleem? Wat is de overeenkomst tussen de verschillende waarheden? We voeren een evenwaardige dialoog waarin iedere betrokkene een eigen rol en verantwoordelijkheid heeft.
- Het probleemeigenaarschap ophalen en samen afstemmen hoe het herstel inhoud en vorm dient te krijgen.
- Ophalen wie wat te leren heeft om positief bij te kunnen dragen aan de cultuur van vertrouwen, empathie en herstelrecht.

Belangrijk is dat iedere betrokkene (kind, stamgroepleider én ouder/verzorger) signalen direct doorgeeft aan elkaar. Het komt voor dat pas na twee of drie maanden wordt gedeeld wat er zich eerder heeft voorgedaan. Hierdoor kan een voorval zo hoog oploopt dat een constructieve dialoog te complex wordt door verschillende situaties die zich hebben voorgedaan. Dan heeft het recht op herstel veel en meer tijd nodig. Het is belangrijk om dit met elkaar af te spreken: geef een signaal direct door!

Signalen zouden kunnen zijn:

Op school	Thuis
Niet meedoen aan een spel (buitensluiten). Schoolprestaties gaan achteruit. Het kind 'hangt' aan de stamgroepleider Het kind ziet er ongelukkig, gestrest uit. Het kind heeft veel hoofdpijn, buikpijn. Het kind maakt moeilijk contact. Zelfvertrouwen en geloof in eigen kunnen verslechterd.	Thuiskomen met kapotte kleren, blauwe plekken, schrammen (en niet zeggen waar het vandaan komt). Het gedrag verandert, van teruggetrokken naar agressief of van actief naar passief. Er komen geen klasgenoten of vrienden thuis of het kind wordt niet uitgenodigd voor verjaardagen. Wil niet spelen met bepaalde klasgenoten.

Opmerkingen als: 'Ow, dat is 'dat kind'!', 'die drie doen altijd', 'die lastige groep' of 'ik ben zo klaar met ...'.

Weigeren om met bepaalde kinderen te werken of juist de baas spelen.

Het kind kan zich moeilijk inleven in de ander.

Het kind aanvaardt moeilijk grenzen en kaders.

Slaapritme is onrustig, mogelijk wordt er in bed geplaatst.

Vaak overspannen op zondagavond of aan het einde van de vakantie.

Praat negatief over klasgenoten.

Vraagt geld (wordt onder druk gezet?)

Heeft 'ineens' nieuwe spullen.

Bijlagen

Bijlage 1.

GECOMBINEERDE WAARDENMODEL

Ontmoeting	Toenadering	Verbinding	Betrokkenheid
Samenkomen Uitwisselen Overeenstemmen	Herstellen Verontschuldigen Veranderen van gedrag	Respecteren Erkennen Ondersteunen	Uitnodigen Betrekken bij Alternatieven zoeken
Uitwisselen Overeenstemmen	Herstellen Verontschuldigen	Respecteren	Uitnodigen Betrekken bij
Samenkomen Uitwisselen	Verontschuldigen Veranderen	Ondersteunen	Uitnodigen
Uitwisselen	Herstellen Veranderen	Onverschilligheid naar één van de partijen	Tolerantie
Samenkomen Overeenstemmen	Verontschuldigen	Onverschilligheid naar allen	Desinteresse
Overeenstemmen	Herstellen	Stigmatiseren van één van de partijen	Vooraf ingrijpen
Geen toenadering	Verandering van gedrag	Stigmatisering van alle partijen	Dwang
Verwijdering	Afwijzing	(B)Uit(en)sluiting	Negeren

Groen = volledig verbindend | **Geel** = redelijk verbindend | **Oranje** = nauwelijks verbindend | **Rood** = niet verbindend

Bijlage 2.

Switchformulier

Het switchformulier (zie ook bijlage 1) wordt ingezet om kinderen te laten reflecteren op hun eigen handelen. Tevens is het formulier bedoeld om een inkijk te krijgen in het brein van de ander: wat heeft het kind nodig om: grenzen aan te geven, elkaar te bemoedigen, verwachtingen helder en zuiver te communiceren, conflicten te leren hanteren, conflicten te herstellen en het probleemeigenaarschap te dragen? Het switchformulier met vragen gebaseerd op oplossingsgericht werken⁷ en eigenaarschap⁶. (Mocht je kiezen voor een andere vraagstelling, overleg even met Ronald of deze concepten nog steeds aanwezig zijn. Voor de vorm ben je vrij om te creëren, overleg wel met collega stamgroepleiders.) Kernbegrippen zijn de 'ik-boodschap', 'acceptatiegrens' en 'probleemeigenaarschap', het formulier is toekomst- en herstelgericht. Het switchformulier is uitermate geschikt voor het borgen van situaties/conflicten. Maar. Het switchformulier wordt pas een 'switch' als de terugkoppeling/het gesprek is gevoerd tussen kind en volwassene, zie de ecologische visie uit het boek van Harrie Velderman⁵.

We willen als school werken met time-in, een afkoelplek in de stamgroep. Een time-in maakt het namelijk mogelijk om het groepsgesprek te voeren, om elkaar als groep te sterken en ondersteunen en om af te stemmen wat ieder kind nodig heeft om in het vervolg andere keuzes te maken.

De vragen

1. Wat is er gebeurd (beschrijf dit vanuit de *ik-boodschap*)?
2. Waar is het gebeurd? Klas, schoolplein, gang, anders: ...
3. Wie waren erbij betrokken? Groepsgenoten, stamgroepleider, anders: ...
4. Wat deden de betrokkenen?
5. Welke emoties had je tijdens de situatie/het conflict (omcirkel/kleur)? Boos, geïrriteerd, verdrietig, angstig, onrustig, gefrustreerd, blij, opgelucht, anders: ...
6. Waar/wanneer/waarmee is de ander over jouw grens gegaan (acceptatiegrens)?
7. Wie is de eigenaar van het probleem?
8. Is het eerder gebeurd? Zo ja, ga naar vraag 9. Zo nee, ga naar vraag 10.
9. Zo ja, hoe is dit vorige keer opgelost?
10. Voor welke oplossing ga je nu en voor in de toekomst kiezen?
11. Welke vaardigheid ga je inzetten en welke hulp of wat heb je nodig om dit te kunnen doen/te kunnen laten slagen?
12. Wat verwacht je van de ander (groepsgenoot/stamgroepleider) om dit de volgende keer te voorkomen?
13. Gemaakte afspraken met de leraar:

de uitwerking | **Het Switchformulier**

Naam kind:

Naam stamgroepelider:

Datum:

1. Wat is er gebeurd (beschrijf dit vanuit de ik-boodschap)?

.....
..... (ga eventueel verder aan de achterkant)

2. Waar is het gebeurd? Klas schoolplein gang anders.....

3. Wie waren erbij betrokken? Klasgenoten

Leraar

Anderen

4. Wat deden de betrokkenen?

.....

5. Welke emoties had je tijdens de situatie/het conflict (omcirkel/kleur)?

Boos, geïrriteerd, verdrietig, angstig, onrustig, gefrustreerd, blij, opgelucht, anders:

.....

6. Waar/wanneer/waarmee is de ander over jouw grens gegaan (acceptatiegrens)?

.....

7. Wie is de eigenaar van het probleem?

8. Is het eerder gebeurd? Ja (ga naar vraag 9) Nee (ga naar vraag 10)

9. Zo ja, hoe is dit vorige keer

opgelost?.....

10. Voor welke oplossing ga je nu en voor in de toekomst kiezen?

.....

.....

11. Welke vaardigheid ga je inzetten? Welke hulp of wat heb je nodig om dit te kunnen doen?

.....

12. Wat verwacht je van de ander (medeleerling/leraar) om dit de volgende keer te voorkomen?

.....

.....

13. Gemaakte afspraken met de leraar:

Bijlage 3.

Vragen voor kinderen waarbij gedrag een uitdaging is

Bespreek de situatie zo feitelijk (en klinisch) mogelijk. Laat het kind vanuit de 'ik' antwoorden en weet iedere waarheid waar kan zijn of in ieder geval waar is voor het kind. De aanleiding is leidend, herstel en oplossen van het gevolg vindt pas bij punt 6 plaats.

1. Wat is er gebeurd?
(Benoem feitelijk wat je ziet en vraag naar het verhaal.)
2. Waar dacht je aan & wat deed de situatie met je?
(Vraag door naar drijfveren & leer gevoel taal te geven.)
3. Hoe denk je er nu over?
(Doel: verschillende perspectieven & mogelijkheden verkennen.)
4. Wie is er geraakt door wat je deed of zei?
(Leer het kind probleemeigenaarschap te dragen.)
5. Hoe is diegene geraakt?
(Leer het kind om in te leven & om perspectief te nemen.)
6. Wat is er nodig om de situatie te herstellen?
(Herstelrecht & leren accepteren van de wat is.)

Vragen voor kinderen die geraakt zijn

Bespreek het verhaal met alle betrokkenen, zorg dat ze echt naar elkaar luisteren en elkaars 'waarheden' verstaan. Stel open vragen zonder in te vullen of suggesties te wekken.

1. Wat dacht je toen het gebeurde?
(Overzicht creëren & gevoel taal geven.)
2. Hoe heeft de situatie jou en anderen geraakt?
(Inzicht & wederzijds bewustzijn.)
3. Wat heeft jou het meest geraakt?
(Grenzen aangeven & perspectief delen.)
4. Wat is er nodig om de situatie te herstellen?
(Het recht op herstel inzetten & verwachtingen afstemmen.)

Bronnen

1. Ruigrok, J., Oostrik, H. (2007), Handboek herstelrecht in het onderwijs: In plaats van schorsen. Uitgeverij: Quirijn.
2. Sharp, L. (2003), Statement of Restorative Justice Principles as applied in school setting. Uitgever: London The Restorative Consortium.
3. Van Stigt, M. (2014), Alles over pesten. Uitgeverij: Boom.
4. Onderwijsraad, (2012), Verder met burgerschap in het onderwijs.

5. Velderman, H. (2007), Time-out en switch. Theorie en praktijk over tijdelijke verwijdering uit de klas. Uitgeverij: Agiel.
6. Covey, S. (2014), Zeven eigenschappen die jou succesvol maken. The habits of highly effective teens. Uitgeverij: FranklinCovey, CPS & Business Contact.
7. Caufmann, L, van Dijk, D.J. (2014), Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs. Uitgeverij: Boom Lemma Uitgevers.
8. Velthausz, F., Winters, H. (2017), Jenaplan. School waar je leert samenleven. Zutphen: Nederlandse Jenaplanvereniging NJPV.
9. Maynard, N., Weinstein, B. (2019), Hacking school discipline. 9 ways to create a culture of empathy & responsibility using restorative justice. Highland Heights: Times 10 Publications.
10. Brand, van den, A., Mil, H. (2021), De coachende leraar. Centrum Pedagogisch Contact.

Evaluatie/proces

datum	opmerkingen -procesbeschrijving - vragen
03-11-2020	MR stemt in met het in gebruik nemen van het omgangsmanifest.
01-12-2021	Tekstuele aanpassingen op de huidige situatie en toevoeging van het boek 'De coachende leraar'.